

Страха Т. Л., студ. гр. 539 ФІДК
БДУКМ
Навуковы кіраўнік – Пісарэнка А. М.
кандыдат філалагічных навук, дацэнт

СТЫЛІСТЫЧНЫЯ ФІГУРЫ, ЗАСНАВАНЫЯ НЕ НА ПАЎТОРАХ, У ПАЭТЫЧНАЙ МОВЕ Я. СІПАКОВА

У мастацкім маўленні выкарыстоўваецца шэраг стылістычных фігур з мэтай узмацнення экспрэсіі радка, стварэння разнастайных вобразаў і выяўлення пачуццяў аўтара / лірычнага героя. Паэтычная мова Я. Сіпакова не стала выключэннем. Да стылістычных сінтаксічных сродкаў, якія з'яўляюцца стылеўтваральнымі, адносяцца **аднародныя члены сказа**, незалежна ад таго, ужытыя яны са злучнікамі ці без іх, з прыназоўнікамі ці без іх. Ужыванне ў адным сказе некалькіх радоў аднародных членаў дапамагае аўтарам больш дакладна выявіць эмоцыі, іх зменлівасць, а таксама паказаць разнастайнасць праяўлення з'яў навакольнай рэчаіснасці: *І забілася ў цесным пакоі / Птушыная песня, бы ўвесну, / І садзілася песня на шторы, на крэслы, падвескі; / Затрымцела, зацінькала, засвіццела, зачэкала, / Забулькацела, запінькала, засакатала, / Быццам хацела аглушыць яна некага...* (Д, 23); *Сядзяць, гамоняць, радуюцца і засмучаюцца, падтрымліваюць і абураюцца* (АД, 132); *Там станаўлюся я мнагабожцам – / Мне трэба многа чаму пакланіцца: / Лясной крыніцы, каб змог напіцца, / Лісту, суніцы, травіны / І сонцу* (Д, 40); *Ля цябе хораша, мой касцёр, – / Цёпла і весела, / Светла і ўтульна* (УМ, 93).

Як відаць, рады аднародных членаў розныя па колькасці і па граматычным выражэнні: у іх уваходзяць ад двух да пяці слоў – гэта назоўнікі і дзеясловы. Часам, як у першым прыкладзе, у адным сказе можа быць два рады аднародных членаў, што надае радкам яшчэ большую экспрэсію.

Трэба сказаць, што найбольш уласцівы паэтычнай мове аналізуемых твораў аднародныя дзеясловы, семантака якіх акрэслівае стан персанажаў, адметнасць асобы аўтара: *Як імя, сваю годнасць знаць, / Ад ліслівасці межавання, / Сарамліваць рабскую змяць / І не ўкленчвацца, не прыніжацца*

(УПДВ, 27) ; *Ідуць. А стомяцца – прыстоляць, / І пастаяць, і адпачнуць. / І сукаватыя абое, / І ўжо не молада ідуць* (УМ, 25); *Ідэалы знікаюць, а твае ідэалы вечныя – накарміць, паспачуваць, памагчы, выратаваць...* (АД, 40); *Я і сеяў, і веяў, / І араў, і касіў* (УМ, 8).

Ужывальныя ў мове паэзіі аднародныя члены сказа – назоўнікі: *Выкідаецца каханне: / Ласкавыя словы, / Абдымкі, / Пацалукі – / Словам, уся харашыня* (УПДВ, 176); *Зона. Агароджыныя калючым дротам нівы і паплавы, лясы і сцяжынкi, крыніцы і дарогі, хаты і рэчкі, / Ягады і грыбы, промні і слёзы, трава і вераб'і адгароджаныя* (АД, 68); *Не, гэта толькі душа імкнецца напрамкі, не зважаючы ні на горы, ні на моры, ні на перашкоды* (АД, 50); *Я і сам пакланяюся Богу – таму, што ў нас і вакол нас, таму, што ёсць ісціна і ёсць парадак, таму што ёсць камень і ёсць вада, сонца і трава, дрэва і біяполе, слова і думка* (АД, 60). Як відаць, словы, што ўтвараюць рады аднародных членаў сказа, гэтыя і канкрэтныя назоўнікі (ліст, суніца, травінка), абстрактныя (словы, абдымкі), канкрэтныя і абстрактныя (горы, моры, перашкоды); вылучаюцца і такія рады, дзе ўжыты розныя групы назоўнікаў, якія называюць лагічна не аднародныя з'явы і прадметы, але падкрэсліваюць вастрыву пачуцця аўтара ці лірычнага героя (хаты і рэчкі, промні і слёзы, трава і вераб'і) і, як сцвярджае І. Б. Голуб, шырыню аўтарскага дыяпазону [1]. Некаторыя назоўнікі, лагічна не аднародныя, пададзеныя парамі, утвараюць стылістычны прыём антытэзы (камень і вада, сонца і трава, сонца і думка).

Частаўжывальная стылістычная фігура, уласцівая ідыястылю Я. Сіпакова, – **рытарычнае пытанне**. Як вядома, гэты эмацыйна-экспрэсіўны выклад думкі, меркавання ў форме пытання, на якое не патрабуецца адказу [3]. Відавочна, што ў пыталых сказах такога тыпу гучыць сцвярджанне, пытанне і адказ адначасова: *Адкуль яна, гэтая найцяжэйшая прага – памерці, памагаючы іншым, памагаць, пагарджаючы смерцю?!* (АД, 38); *Дык якія ж гэтыя дзеці, калі яны разбойнікі?!* (АД, 54); *А каму, якой ахвяры, скажыце, хочацца хутчэй на той ахвяравальны двор, на тых ахвяравальных камяні?*

(АД, 58); *Смяюцца з нас, здзекуюцца ці пацяшаюцца з хворай зямлі, нячысікі?! (АД, 68); А колькі такіх печаў ціхамірна вараць і пякуць, смажаць і грэюць на ўсёй Беларусі! (АД, 72); А колькі мёртвых, хоць і ацалелых, вёсак забярэ без вайны, праглыне Чарнобыль? (АД, 73).*

Сама форма і змест выказвання падказваюць чытачу глыбокую філасофскую думку: прага дапамагаць іншым, не зважаючы нават на смерць, – уласцівасць высакародных, самаахвярных людзей. Кожнае рытарычнае пытанне запрашае да роздуму, дазваляе чытачу самому зрабіць адкрыццё.

Прыведзеныя факты сведчаць, што рытарычнае пытанне – гэта сапраўды фігура павышанай эмацыйнасці, якая, акрамя ўсяго, можа выказваць пытанне, звернутае да неадушаўлёнага аб'екту, да жывёлы, да адсутнай асобы [4]. Аднак рытарычныя пытанні, уласцівыя паэтычным творам Янкі Сіпакова, могуць быць іншага характару, гэта не толькі сказы-звароты, а сказы-разважанні і сказы-адказы адначасова: думкі, сфармуляваныя ў іх, актуальныя і арыгінальныя, часам набліжаныя змястоўна да афарызмаў: *Хіба можна каханне давяраць словам, а словы – пісьмам? (АД;158); Але пры чым тут гады, калі кахаеш?! (АД;102); Хіба ж гэта хата, калі з яе ўцякаць захацелася? (АД;92).*

Рытарычнае пытанне мае некалькі варыянтаў графічнага афармлення: пыталынік, клічнік, пыталынік і клічнік, пыталынік і шматкроп'е. Гэта адлюстроўвае багацце эмоцый аўтара, яго нераўнадушнае стаўленне да зместу выказвання. Як вядома, “у канцы пыталыных сказаў, якія вымаўляюцца з клічнай інтанацыяй, спачатку ставіцца пыталынік, а потым – клічнік” [2], што мы і назіраем найбольш часта ў мове прааналізаваных тэкстаў: *Але хіба можна дарослы чалавек памагчы сабе колішняму – малому ?! (АД); Хіба можна многа даць народу, які гіне ?! (АД).*

Інверсія – стылістычны прыём, эmfатычная фігура, сутнасць якой у перастаноўцы членаў сказа, парушэнні стылістычна нейтральнага парадку слоў. Гэта стварае экспрэсіўнае маўленне, заснаванае на парушэнні традыцыйнага, прамога, парадку слоў: у выніку дзейнік становіцца ў

постпазіцыю да выказніка, дапасаванае азначэнне – у постпазіцыю да дзейніка ці іншага паяснёнага члена сказа, акалічнасць сасабу дзеяння, меры і ступені – пасля выказніка (іншыя акалічнасці маюць больш-менш свабоднае месца ў сказе). Такі парадак слоў можа надаваць выказванню размоўную афарбоўку, з аднаго боку, а з другога боку – аўтары такім чынам вылучаюць словы сэнсававажныя, могуць стылізаваць творы пад фальклорныя; адваротны парадак слоў дапамагае стварыць дакадную рыфму, захавать паэтычны рытм ці інш. Таму мэта стварэння інверсіі неадназначная, заўсёды канкрэтызуецца ў кожнай маўленчай сітуацыі: *Семдзясят гадоў жылі мы ў падмане, але і тое, што гаворым сёння, падман ёсць* (АД, 75); *І вось / вайны няма, а гарматы страляюць, / навальніцы няма, а грывіць, / хмара не дажджлівая, а дождж ідзе...* (АД, 76). Інверсія заключае ў сабе сэнсава-эмацыйную нагрузку, акцэнтуюе ўвагу на важнай дэталі, якая дазваляе зразумець ідэйны змест твораў.

Малюнак цішы, гармоніі і велічы ў прыродзе ствараецца дзякуючы інверсіі ў наступных радках: *Свеціць сонца, радуецца яму трава, спяваюць птушкі, гудуць пчолы, шчыруючы на кустах бэзу, стаяць дыхтоўныя, зрубленыя на вякі хаты з прасторнымі дварамі, да іх гасцінна вядуць сцежкі, абсаджаныя нізенькімі прущанымі – толькі для вока – платамі, а навокал ціха, маўкліва, бязлюдна* (АД, 123).

Як відаць, Янка Сіпакоў у мове сваіх твораў выкарыстоўвае парушэнне звыклай граматычнай паслядоўнасці слоў у сказе; такі парадак больш уласцівы мове паэзіі, што звычайна стварае дадатковую выразнасць, спрыяе больш дакладнай рыфме: *Не ведалі дзеці, што гэта / Матчына хата пня, / Куды яны йшлі ўсё лета, / Неслі ўсе крылы свае – / Сны ўсе свае* (ВСБ, 321).

Можна зрабіць вывад, што выкарыстанне стылістычных фігур у паэтычным маўленні абумоўлена самой прыродай вершаванага тэксту. Што да ідыястылю Я. Сіпакова, яму найбольш уласцівы прыёмы, заснаваныя на паўторах, аднак і аднародныя члены сказа, рытарычнае пытанне, інверсія

з'яўляюцца актыўным сродкам выразнасці, таму і патрабуюць больш глыбокага навуковага апісання.

Спіс выкарыстанай літаратуры:

1. Голуб, И. Б. Стилистика русского языка : учеб. пособие для студентов ВУЗов / И.Б. Голуб. – Москва: АЙРИС-пресс, 1997. – 441, [1] с.
2. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск: Нац. цэнтр прававой інфармацыі Рэспублікі Беларусь, 2008. – 144 с.
3. Романова, Н.Н. Стилистика и стили : учеб. пособие : словарь / Н.Н. Романова, А. В. Филиппов. – Москва: Флинта : МПСИ, 2006. – 405 с.
4. Согланик, Г.Я. Синтаксическая стилистика / Г.Я. Согланик .- М.: Высшая школа, 1991.- 182 с.